

Socialmedicinsk tidskrift

Redaktion

Claes-Göran Westrin, redaktör och ansvarig utgivare
Ann Appelgren, redaktionssekreterare

Socialmedicinsk tidskrifts styrelse

Peter Allebeck, professor i socialmedicin, Göteborg
Kristina Alexandersson, universitetslektor, Linköping
Lars-Olov Bygren, professor i socialmedicin, Umeå
Jan Ekholm, professor i medicinsk rehabilitering, Stockholm
Gunnar Grimby, professor i medicinsk rehabilitering, Göteborg
Sven-Olof Isacson, professor i socialmedicin, Malmö
Leif Svanström, professor i socialmedicin, Stockholm

Sjuttiofemte årgången häfte nr 6 1998

Ekonomisk stress och ohälsa

Detta temanummer handlar om den betydelse som ekonomiska förhållanden har för vår hälsa och vårt välbefinnande. Förr i tiden var sambandet mellan en individs privata ekonomi och dennes hälsa tydlig. Det finns dokumenterat i romaner, rapporter från provinsialläkare och socialarbetare, tidningsartiklar från seklets början och inte minst från depressionsåren. Då var det uppenbart att undermåliga bostadsförhållanden, otillräckligt med mat och dåliga sanitära förhållanden hade en stor inverkan på människornas hälsa. Allt detta var något som framförallt drabbade fattiga och människor som levde under små ekonomiska betingelser.

Det här var en fråga som engagerade folkhemmets och välfärdsstatens pionjärer. Välfärdsprojektet hade flera syften. Ett syfte var ambitionen att bryta sambandet mellan ekonomiska förhållanden och ohälsa genom att på område efter område höja de breda folklagens materiella situation. Man antog att ekonomiska förhållanden hade betydelse upp till en viss nivå. Ovanför denna nivå skulle betydelsen av ekonomiska förhållanden för hälsan snabbt avklinga. Genom en generell välfärdspolitik skulle den enskilde, oavsett vad som än händer denne garanteras, en skälig levnadsnivå.

Och välfärdsbygget tog fart. Levnadsstandarden förbättrades. Bostäder byggdes. De sanitära förhållanden blev stadigt bättre. En lång period av full sysselsättning följde och livslängden ökade. Men så hände det som få trodde skulle kunna inträffa. Den fulla sysselsättningen förbyttes i början på 90-talet till massarbetslöshet. Inom loppet av tre år – från 1990 till 1993 – försvann 500.000 jobb, framförallt inom industrin. Sedan följde neddragningarna inom offentlig sektor som drabbade vård- och omsorgssektorn.

Den svenska ekonomin kom av olika skäl i gungning. Bankkras, räntechock och åtstramningar. Nedsänkningar ägde rum i en mängd bidragsformer, a-kassa, KAS, utbildningsbidrag, sjukpenning, föräldrapenning, barnbidrag, bostadsbidrag, bidragsförskott.

Den höga och långvariga arbetslösheten har också medfört att nya grupper tvingats att söka socialbidrag för att klara sitt uppehälle. Mellan åren 1990 och 1995 ökade antalet socialbidragsmottagare i landet från 517.000 till 720.000 dvs. med ca. 40 procent. Under samma period ökade socialbidragskostnaderna med 86 procent och bidragsmånaderna med nästan 30 procent.

Nu började man kunna läsa i tidningar om människor som drabbats av, vad som ibland benämndes, ekonomisk stress. Tidningarna citerade forskningsrapporter som visade vilka olika uttryck som den ekonomiska stressen kunde ta. Enskilda personer framträdde och berättade om sin situation. Den ekonomiska stressen fick på så sätt ett ansikte.

Fenomenet ekonomisk stress har vi kunnat läsa om i den internationella litteraturen. Men forskare har använt sig av lite olika termer för att beskriva det tillstånd där de ekonomiska problemen blir så påfrestande att de kan leda till psykiska och somatiska ohälsa. Benämningar som förekommer är "economic/financial stress", "economic/financial hardship", "economic/financial strain", "deprivation" och "vulnerability". Benämningen "economic" eller "financial" stress tycks förekomma framförallt vid en explicit hänvisning till stressteori. De olika termerna används vanligen utan någon närmare precisering av betydelser. Benämningar som 'hardship' och 'strain' ges vanligen ingen innebörd utöver det som framgår av termerna i sig själva.

Ekonomisk stress (economic stress eller financial stress) har definierats på lite olika sätt. Ibland har "economic stress" refererat till den påfrestning som uppstår till följd av en påtaglig inkomstförlust. Ibland som en diskrepans mellan faktisk inkomst och behovet av inkomst. Då i betydelsen att inkomsten är mindre än behovet och att det är svårt att kompensera inkomsten med tidigare sparande, lån och kredit över längre tidsperioder. Ibland har också "economic stress" helt enkelt använts i betydelsen oro för att ekonomin inte skall gå ihop.

Så till innehållet. Jag har den förmånen att få möjlighet att vara "värd" för ett nummer om ekonomisk stress och ohälsa. Det känns hedrande. Bidragen i detta nummer kommer från olika delar av landet.

För 60 år sedan gjorde Lubbe Nordström sin berömda "forskningsresa" i landet för att skildra den misär som många människor levde i – urusla bostäder, dåliga sanitära förhållanden och fattigdom – och som mynnade ut i boken "Lort-sverige". Vi skall också ge oss ut på en resa. Men inte bokstavligen. Vi skall göra nedslag på lite olika ställen i landet – på samhällsmedicinska enheter, på universitet och högskolor för att se vad som kan berättas om sambandet mellan ekonomiska förhållanden och ohälsa.

Vi styr först vår färd till Dalarna. Där i Dalarna och mer precist i Falun, på landstingsstyrelsens kansli stannar vi till hos *Mats Granvik*. Mats redovisar i sin artikel *Sysselsättning, ekonomiska svårigheter och ohälsa i Dalarna* en studie om ekonomins betydelse för hälsan bland dalfolk. Studien pekar i riktning mot att ekonomiska förhållanden är viktigt för det upplevda hälsotillståndet, såväl för dem som är arbetslösa som för dem som har ett jobb.

Från Dalarna går färden söderut över gränsen till Värmland och vi gör ett stopp i Karlstad. Där möter vi vid Högskolan i Karlstad en forskargrupp som tillsammans med en forskare vid Socialhögskolan i Lund intresserat sig för frågan *Varför blir arbetslösheten till en plåga för vissa men inte för andra?* Forskar-

gruppen som består av *Bengt Starrin, Erik Forsberg, Leif R Jönsson och Ulla Rantakeisu* analyserar sambandet mellan arbetslöshet och ohälsa i ljuset av en modell som de benämner ekonomi-skam modellen.

Från Värmland går färden österut till landets huvudstad, Stockholm. Vi träffar Giorgio Grossi och Cecilia Unge, doktorander vid Karolinska institutet. De har intresserat sig för vilken betydelse ekonomisk stress och inställning till arbete har för psykisk ohälsa under arbetslöshet. De visar i sin studie att ju högre den ekonomiska stressen är och ju mer expressiv inställning man har till arbete desto sämre hälsa.

Från Karlstad går resan till Örebro. Där möter vi *Anders Pihl* som studerat befolkningens hälsa inom Örebro läns landsting. Anders redovisar tillsammans med *Bengt Starrin* i artikeln *Ekonomiska påfrestningar, socialt stöd och ohälsa - en prövning av ekonomi-sociala band modellen* siffror som pekar på att ekonomiska förhållanden har betydelse för den psykiska hälsan men att dessa förhållanden kan modifieras beroende på det sociala stöd som individen åtnjuter.

Nu beger vi oss till Sverige sydligare delar. Vi gör ett besök på den Samhälls-medicinska institutionen i Malmö. Där träffar vi en forskargrupp bestående av *Gunilla Olivius, Bertil S Hanson, Carl Hampus Lyttkens och P-O Östergren*. Gunilla, Bertil, Carl-Hampus och P-O ställer i sitt bidrag frågan; *Har ekonomiska faktorer betydelse för föräldrars självskattade hälsa?* De har undersökt om det finns något samband mellan olika ekonomiska faktorer och självskattad hälsa bland föräldrar som har hemmavarande barn som är 20 år eller yngre. Resultatet från deras studie visar att ju sämre ekonomi ju sämre självskattad hälsa.

Vi stannar kvar i Malmö och gör ett besök hos *Paula Bustos Castro och Eva Lindblad*. Paula och Eva, som även de är verksamma vid den samhälls-medicinska institutionen i Malmö, introducerar i artikeln *Om missärens spridning – det samtida samhällets karaktärsdrag* Pierre Bourdieus omfattande arbete "La misère du monde". Pierre Bourdieus bok om den sociala missären har blivit en bestseller. Men tyvärr har den inte översatts. Därför är Paulas och Evas introduktion av boken ett viktigt bidrag till den svenska debatten och diskussionen. Paula och Eva gör i sin artikel även vissa jämförelser mellan Frankrike och Sverige.

Nu är det dags att avsluta resan och vi gör det genom att besöka *Finn Diderichsen* som är verksam vid Karolinska Institutet i Stockholm. Den fråga som är i blickpunkten för Finns bidrag *Välfärdspolitik, ekonomiska villkor och hälsa – hur kan vi förstå mekanismerna?* är hur socialpolitiken påverkar folkhälsans utveckling och fördelning. Han menar att existerande internationella jämförelser ger inga entydiga indikationer och det beror på att frågan inte har varit föremål för någon systematisk forskning. Men mycket talar för att socialpolitiken kan påverka ohälsans fördelning genom att påverka den sociala stratifieringen samt riskfaktorernas och sårbarhetens nivå och sociala fördelning.

Bengt Starrin

Gästredaktör för detta temanummer är Bengt Starrin, professor i socialt arbete och verksam som universitetslektor vid Högskolan Karlstad, institutionen för Samhällsvetenskap, Centrum för folkhälsoforskning. Han har skrivit flera böcker inom områden som arbetslöshet, utsatthet, empowerment och kvalitativa metoder och forskar f n om sambandet mellan ekonomiska förhållanden, sociala relationer och hälsa.

Ekonomisk stöd till tryckningen av numret har givits av Folkhälsoinstitutet.